

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

"Hjälp, en bok!"

- Bakomliggande orsaker till gymnasieelevers attityder vid läsning av skönlitteratur i svenskundervisningen.

Christopher Asker
Alice Kileby

Inst. för litteratur, idéhistoria
och religion
Examensarbete LGSV1G
HT 2015
Asker & Kileby
Ämneslärarprogrammet i
Svenska

Examensarbete 1 inom Ämneslärarprogrammet LP11, 15 hp

Kurs: LGSV1G

Nivå: Grundnivå

Termin/år: HT/2015

Titel: Hjälp, en bok! - Bakomliggande orsaker till gymnasieelevers attityder vid läsning av skönlitteratur i svenskundervisningen

Författare: Christopher Asker & Alice Kileby

Handledare: Ingrid Lindell

Examinator: Hanne Andersson

Kursansvarig institution: Litteratur, idéhistoria & religion

Kod: HT15-1150 – 13 – LGSV1G

Nyckelord (keywords)

skönlitteratur, attityd, läsning, gymnasieskola, elev, svenskämnet

(fiction, attitude, reading, Upper Secondary School, student, Swedish class)

Abstract

Help, a book!

- **Underlying factors affecting attitudes towards reading fiction in Swedish education among students in Upper Secondary School.**

Today, teenagers seem to be less interested in reading in general and many researchers fear that the future for the classic fiction book is uncertain. In this research survey we take a deeper look into underlying factors affecting students' attitudes towards fiction in printed text when they are reading in Swedish class. In order to provide a meaningful reading education, this information can be important for teachers, especially when there is an unwillingness to read among students.

Students can be negative or indifferent towards reading because they cannot feel a desire to read or because they can't see how the reading can be useful for them. Through Swedish and international research, we have identified factors that can affect the students desire and ideas of usefulness. Some factors are about students' own backgrounds, such as their gender, social class and mother tongue. Their choice of Upper Secondary School education (preparatory or vocational training) and their ability to read written language can also affect their attitudes. Students who are poor readers and have difficulties comprehending texts tend to have more negative attitudes towards reading in general.

Some factors effecting students' attitudes can be found within the school system. How can the teacher's choice of fiction in Swedish class effect students' attitudes and what is the purpose of reading in school? When reading at home teenagers usually look for an entertaining experience but in school students must obtain certain skills from reading fiction. At home teenagers more often take part in fiction on screen, for example on computers or TVs, while schools still use printed books.

Our conclusion is that these underlying factors that we have mentioned are connected and it is difficult to separate them from each other. There is also no simple answer to how to change students' attitudes. However, we have found that a great responsibility inevitably rests on the shoulders of the teacher to choose fiction that appeals their students.

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	4
1. Inledning	5
1.1 Syfte	6
1.2 Frågeställning och hypotes	6
1.3 Metod	6
1.4 Avgränsning	7
1.5 Vidare forskning	8
2 Vad är att läsa?	9
2.1 Den skapande läsaren	10
2.2 Olika repertoarer	11
3 Attitydernas ursprung	13
3.1 Elevbakgrund	14
3.2 Intresse	14
3.3 Genus och kön	15
3.4 Klass	17
3.5 Modersmål och kulturellt kapital	17
3.6 Förmåga	18
3.7 Programval och skola	19
3.8 Läsnings syfte i skolan	21
3.9 Attityder i ett nytt medielandskap	24
4 Slutdiskussion	27
5 Sammanfattning	28
6 Referenslista	29
Bilagor	31
Bilaga 1 – Svenskämnets syfte (LGY11)	31
Bilaga 2 - ”Sämre läsförståelse följd av nya digitalsamhället” (artikel från DN)	32
Bilaga 3 - Unga läser mindre – i böcker (artikel från Svd)	34

1. Inledning

Under de senaste åren har vi i Sverige nått av flera alarmerande rapporter om hur både läsförmåga och bokläsande sjunker bland landets elever.¹ Under våra VFU-perioder har vi fått samma bild; läsning av skönlitteratur är inget som lockar. Samtidigt visar forskningen att det finns många positiva effekter med att läsa skönlitteratur. Ändå drar sig många från att ens öppna en bok. Varför? Vi vill i denna forskningsöversikt redogöra för hur den forskning som finns över gymnasieelevers attityder till att läsa skönlitteratur ser ut.

Efter att vi diskuterat fastnade vi för ordvalet *attityd*. Andra synonymer för detta ord skulle kunna vara *förhållningsätt* eller *hållning*. Ett annat ordval skulle kunna vara *motstånd*. Det sistnämnda ordvalet skulle mycket väl fungera, eftersom det hos vissa elever finns motstånd mot att läsa skönlitteratur. Ordet attityd tänker vi istället signalerar något annat (kanske rent av något positivt?). I vår attityd som blivande svensklärare, och därmed i vår kommande undervisning, bär vi med oss en grundinställning att läsning är både kul och nyttigt. I denna forskningsöversikt vill vi synliggöra orsaker till motståndet mot läsning, eftersom denna attityd utgör en stor utmaning för läraren.

Det finns många olika faktorer som kan påverka viljan att läsa. Kanske har eleven inte funnit ”rätt” bok eller snarare att elevens intresse inte motsvarar bokens innehåll. Det kan vara att eleven har svårt för att läsa (läsförmåga). Då tänker vi inte i första hand på olika lässvårigheter utan snarare att eleven är ovan läsare. Elevens bakgrund, allt från föräldrars utbildning och arbete till genus och etnisk bakgrund kan spela roll. Läsning av skönlitteratur i skolan kan vara negativt för somliga elever just för att det sker i klassrummet (skolan som institution). Det kan också tänkas finnas olika elevkulturer i olika skolor, men främst olika program emellan. Kan det idag vara så att boken dessutom får konkurrens av den digitala utvecklingen?

Det finns alltså många faktorer som kan påverka attityden till att läsa skönlitteratur hos eleverna. Som (blivande) lärare är det viktigt att reflektera över det som kan ha betydelse för läsningen, i synnerhet det som kan påverka den negativt, för att därmed kunna bemöta detta. Enligt vår egen uppfattning finns det mycket forskning som handlar om elevers läsförståelse, det vill säga vad som händer när eleverna redan öppnat en bok och börjat läsa. För många

---

¹ Här följer ett par tidningsartiklar om ämnet, de återfinns också i sin helhet under Bilagor.
<http://www.dn.se/debatt/samre-lasforstaelse-naturlig-foljd-av-nya-digitalsamhallet/>
<http://www.svd.se/unga-laser-mindre-i-bocker>

elever handlar det dock inte enbart om att välja en bok, utan också om att vilja öppna sin bok; vilja börja läsa.

1.1 Syfte

Vi vill i detta arbete undersöka vad den didaktiska forskningen säger om orsakerna till gymnasieelevers attityder till skönlitteratur i svenskundervisningen. En sådan forskningsöversikt anser vi vara relevant för (blivande) gymnasielärare att ta del av, i första hand för svensklärare. Dock är givetvis detta ämne angeläget för lärare i andra ämnen. Genom att få kunskap om vilka faktorer som påverkar elevers attityder till skönlitteratur kan en lärare få större förståelse för vad det kan vara som gör att en elev inte har lust, förmår eller ser nyttan med att läsa.

1.2 Frågeställning och hypotes

Vår huvudfråga handlar om de bakomliggande faktorer som kan påverka elevers attityder till läsning av skönlitteratur. Vi tänker att det kan finnas faktorer som både direkt och indirekt påverkar elevers attityder. Indirekta faktorer kan handla om elevens bakgrund, såsom genus, modersmål, klass och intresse medan direkta faktorer kan handla om till exempel lärarens och skolans arbete med skönlitteratur och det faktum att vi idag lever i ett digitaliserat samhälle. En annan faktor kan vara elevens val av gymnasieprogram. I denna forskningsöversikt frågar vi oss därför: Vilka faktorer kan påverka elevers attityder till läsning av skönlitteratur i svenskämnet?

1.3 Metod

Vi har tagit del av svensk och internationell forskning för att kunna jämföra och analysera deras resultat. Forskningen belyser framför allt elevers upplevelser och tankar om läsning, i första hand om läsning av skönlitteratur, samt orsaker till detta. Vårt fokus ligger på läsning kopplat till ämnet svenska på gymnasiet. Majoriteten av den forskning vi har tagit del av utgår från läsning ur ett undervisningsperspektiv och baseras på studier av klassrumssituationer och enkätundersökningar. Detta gäller företrädesvis Gun Malmgren (1992), Ronny Högberg (2009) och Stig-Börje Asplund (2010), men också Jon Smidt (1989) från Norge och Smith &

Wilhelm (2002) från USA. Några verk lyfter i högre grad fram olika teorier och exempel från klassrumsstudier och klassrumssituationer. Detta gäller Christina Olin-Scheller (2006) och Monica Reichenberg (2003, 2005, 2014). Vi har även tagit del av forskning som visar hur lärare väljer att använda läsning av skönlitteratur i undervisningen och använt oss av artikelsamlingen *Läsa bör man* (2009) om läsning idag. Den forskning som vi använt oss av är företrädesvis svensk, eftersom vi har ämnet Svenska i fokus, men vi har även viss internationell forskning representerad. Den forskning vi har använt oss av innefattar inte endast läsare på gymnasiet utan även unga läsare överlag.

1.4 Avgränsning

Vårt fokus är på läsning av skönlitteratur i svenskämnet och inte på läsning i allmänhet. Skönlitteratur som sådan utgör en avgränsning inom litteratur och skriven text. Vi vill som lärarstudenter försöka hålla ett elevperspektiv för att få förståelse för skönlitteraturens svårighet och utmaning bland unga läsare. Vi kommer inte att diskutera eller gå närmre in på varför elever ska läsa, utan vi lutar oss mot ämnesplanen för svenskämnet, och utgår från att läsning av skönlitteratur har positiva effekter för elevers lärande i svenskämnet.

Enligt PISA-undersökningen 2012² har elevers läsförmåga blivit sämre. Vi kommer inte fördjupa oss i varför så har skett, dock finns det beröringspunkter. Elevers bakgrund såsom kön, klass, etnicitet etc. kommer vi inte heller att gå djupare in på, men beröra eftersom dessa faktorer påverkar elevers attityder till läsning. Var och en av dessa faktorer kan utgöra ett eget forskningsområde. Vi kommer att inrikta oss på gymnasieelevers läsning, det vill säga ungdomar mellan 15-20 år, men vi kommer även att ta upp relevant forskning som berör yngre åldrar.

Skönlitteratur utgörs av fiktiva, eller berättande texter, till skillnad från facklitteratur. När man talar om skönlitteratur menar man oftast skriven eller muntlig text såsom romaner, noveller, lyrik och dramatik. Vi kommer senare i vårt arbete att problematisera hur elevers attityder till skönlitteratur påverkas av det faktum att skolan idag använder sig av ett *vidgat textbegrepp*. I styrdokumentet utgår man idag från att litteratur inte enbart innefattar skriftlig eller muntlig text utan även bilder. Detta är en följd av den medieutveckling som sker i samhället. Att ta del av multimodala texter såsom rörliga bilder, i till exempel datorspel eller

---

² Skolverket (2012), PISA 2012; 15-åringars kunskaper i matematik, läsförståelse och naturvetenskap.

TV, ses också som en läsaktivitet.³ I vårt arbete har vi dock valt att fokusera på den skönlitterära boken i traditionell tryckt form.

1.5 Vidare forskning

Det finns mycket forskning som fokuserar på skönlitteraturens fördelar, varför det är viktigt att läsa och läsningen positiva inverkan på elevers lärande. Vi har dock inte lyckats hitta någon forskning som på ett bredare plan tydligt talar om orsaker till elevers (ofta negativa) attityder till skönlitteratur. Detta kan förefalla vara märkligt eftersom elevers attityder också kan påverka hur läsningens positiva effekter uppfattas samt om dessa överhuvudtaget når fram till eleven. Ibland spelar det nämligen ingen roll hur bra eller nyttig forskningen anser att läsningen av skönlitteratur är. I verklighetens klassrum kanske eleverna ändå inte vill läsa.

Som lärare är det viktigt att ha kunskap om attitydernas ursprung för att kunna bemöta dem, vilket därmed motiverar att forskning i ämnet är viktigt. Därför skulle vidare forskning kunna rikta in sig enligt vår uppdelning (direkta och indirekta faktorer), alltså elevers bakgrund kopplat till svenskämnet eller fokus på skolans arbete med skönlitteratur. Ett helt annat forskningsfält får vi om vi vänder på innehållet och riktar fokus mot de elever som ”älskar” att läsa. Hur möter skolan dem?

---

³ Skolverket (2011) *Vad har bilder med läs-och skrivutveckling att göra?* (Patrik Hernwall).

2 Vad är att läsa?

För att få en bild av vad som påverkar elevers attityder till läsning kan det vara bra att först och främst reda ut vad läsning är och vad som händer när vi läser. Läsning av skriven text är en komplex aktivitet som kräver engagemang för att lära sig. Det kan vara svårare att ta till sig ett budskap genom text än muntligt. I mötet med en text får läsaren inte med sig ansiktsuttryck och kroppsspråk, tonfall och blickar. Texten som sådan är stum. Dock läser vi in en hel del i texten utan att vara medvetna om det. I sin bok *Språk och läsning* (1984) använder sig Ingvar Lundberg av exemplet *Polisen höjde handen och stoppade bilen*. De flesta läsare förstår att bilisten på grund av polismannens gest stannade bilen, inte att polismannen med egen styrka stoppade fordonet (vilket givetvis är en möjlig tolkning) eller genom magi (med tanke på de senaste årens fantasy-trend). Som läsare får vi tolka, ta ställning utifrån det som texten i sin helhet ger – sammanhanget.⁴ Lundberg menar att det är lättare att förklara vad läsning *är* och vad som *sker* när man läser än att ge en enkel definition av ordet.⁵

Monica Reichenberg har gjort en studie (*Vad står det egentligen i texten?* (2003)) om elevers läsförståelse av ett par bibeltexter. I den definierar hon läsning som ”en interaktiv process som bygger på en interaktion mellan läsaren och texten”.⁶ Det är med andra ord denna interaktion, som Lundberg för fram, som läsaren måste vara en del av för att kunna läsa och förstå texten.

Ibland talar man om *aktiv* respektive *passiv* läsning. Den aktiva läsaren vet att anpassa sin läsning efter typ av text. Den aktiva läsningen krävs för att få en djupare förståelse av texten. Aktiv läsning kan mycket väl innebära skrivdon för att anteckna, kommentera och kanske att läsaren placerar ut ett och annat frågetecken i marginalen. Läsaren går således i dialog med texten. Den aktiva läsaren känner sig själv, förstår att den kan ha dragit en felaktig slutsats och i så fall behöva återvända i texten, läsa om. Man ifrågasätter författaren och kommer därmed texten mycket nära.⁷

Ett viktigt utmärkande drag för den aktiva läsaren är kunskapen om att kunna *inferera*. Alltså, att läsa mellan raderna och läsa in det som inte står utskrivet. Läsaren får på egen hand koppla samman händelser i texten som inte alltid är textmässigt givna.⁸ Stig-Börje Asplund talar i sin avhandling (*Läsning som identitetsskapande handling* (2010)) om *textens tomrum* (ett

---

⁴ Lundberg (1984) s. 93f.

⁵ Ibid s. 9.

⁶ Reichenberg (2003) s. 16.

⁷ Reichenberg (2005) s. 7f.

⁸ Ibid.

begrepp hämtat från den tyske litteraturteoretikern Wolfgang Iser i *The act of reading* (1978)) Allt står inte skrivet i texten. Om texten ska bli meningsfull så måste läsaren på egen hand fylla i diverse tomrum och samspela med texten, till exempel i hur karaktärer ser ut, vad de har på sig och hur olika händelser går till etcetera.⁹ Reichenberg betonar att förmågan att kunna inferera är nära sammankopplad med läsares förkunskaper och egna erfarenheter.¹⁰ Dessvärre visar undersökningar att många elever inte förstår att de som läsare ska delta i berättelsen som *medskapare*. I många länder, så även Sverige, menar Reichenberg att undervisning om lässtrategier länge varit alltför skral.¹¹

Med denna bakgrund vill vi förmedla att man som läsare måste förstå att läsning kräver engagemang. För att bli en god läsare behövs övning (1) och att läsaren för in egna tankar och upplevelser i texten till det som inte är utskrivet (2). Ett motstånd mot att läsa kan således förhindra detta samspel mellan text och läsare. Oavsett om man har lätt eller svårt för att läsa så utgör viljan till att läsa en viktig grund för läsupplevelsen. Vi kommer nu att lyfta hur läsarens sammanhang har betydelse för läsupplevelsen samt begreppet repertoar. Detta för att vi ska få en större förståelse för relationen mellan text och läsare, vad som kan leda till ett lyckat eller mindre lyckat möte.

2.1 Den skapande läsaren

Som läsare tolkar man det som man läser utifrån sina förväntningar, föreställningar och erfarenheter, vilket i hermeneutiken (tolkningslära) kallas för *horisonter*. Vikström är litteraturvetare och teolog och skriver om hermeneutik och tolkningskompetens i *Den skapande läsaren* (2005). Han hävdar att läsaren är medskapare i texten och menar att alla människor bär på sin förförståelse, att ingenting i läsarens tolkning tillkommer av en slump. Det mest fundamentala i förförståelsen är att läsaren måste förstå det språk som läses för att därmed kunna ta innehållet till sig.¹² Förförståelsen utgörs av läsarens personliga erfarenheter men också av den kunskap som finns i den tolkningsgemenskap som läsaren är en del av. Varje läsare finns i en tolkningsgemenskap, som vi enklast kan förklara som ett socialt sammanhang, till exempel gymnasist på livsmedelsprogrammet eller svensklärare på naturvetenskapligt program. Ibland går olika tolkningsgemenskaper in i varandra: elever på

---

⁹ Asplund (2010) s. 92f.

¹⁰ Reichenberg (2005) s. 6.

¹¹ Ibid s. 8.

¹² Vikström (2005) s 21.

samma program fast på olika skolor, i olika länder etc. Läsaren ingår i olika tolkningsgemenskaper (både elev och familjemedlem), men lika viktigt är vad läsaren har för motivation och mål med att läsa texten.¹³

2.2 Olika repertoarer

I sin avhandling för Asplund fram flera olika teorier som kan utgöra fond för vad läsning är. Särskilt nämner Asplund Kathleen McCormicks begrepp *repertoar* (*The culture of reading and teaching of English* (1994)). Vid läsning finns två aktiva parter; texten och läsaren. Därutöver finns den socio-historiska kontext som möter läsarens kulturella erfarenheter. Textens ursprung kommer nämligen alltid att påverka läsningen. Begreppet repertoar uppdelas i två delar; allmän respektive kulturell repertoar. Både text och läsare besitter repertoarer av båda slagen.¹⁴

Läsarens allmänna repertoar är ofta väl förbunden med den tid som läsaren lever i, och därmed läsarens uppfattningar, kunskaper och förväntningar. Asplund menar att detta gäller många olika områden såsom politik, kärlek, utbildning och livsstil. Textens allmänna repertoar, som läsaren, möter, är de normer, värderingar, vanor och antaganden som texten för fram. Läsarens allmänna repertoar påverkas genom de upplevelser som läsaren bär med sig, Själva läsoplevelsen hänger samman med de allmänna repertoarerna.¹⁵

Läsarens litterära repertoar handlar helt enkelt om vad läsaren har för förkunskaper om litteratur och skriven text, grundat på de läsoplevelser som läsaren bär med sig samt uppfattning om vad läsning innebär enligt den kontext läsaren kommer från. Textens litterära repertoar utgörs mer av hur texten är uppbyggd, berättarperspektiv, hur handling byggs upp och karaktärer beskrivs. I bästa fall uppnås ”den goda läsoplevelsen”. Handlar det om stora meningsskiljaktigheter mellan repertoarerna (och därmed också ideologiska skillnader) så kan det vara så att läsaren saknar nödvändig information för att kunna ta texten till sig och väljer därför bort den. Ett tredje utfall kan vara att en spänning uppstår mellan läsare och bokens repertoar(er). Asplund menar att det är där som en god pedagog kommer in och kan få elev att behärska läsningen, förstå texten.¹⁶

---

¹³ Vikström 2005 s 21-23.

¹⁴ Asplund (2010) s. 51.

¹⁵ Ibid s. 51f.

¹⁶ Ibid s. 51.

Till detta med repertoarer kommer också det att läsaren måste inferera för att på så vis försöka närma sig texten genom sina egna erfarenheter. Monica Reichenberg hänvisar till en av sina studier, *Vad står det i texten?* (2003), där elever fick svara på frågor utifrån en läst text. Många svarade att de inte kunde hitta det efterfrågade svaret i texten, de behövde, men kunde inte inferera.¹⁷

---

¹⁷ Reichenberg (2003) s. 7

3 Attitydernas ursprung

Det framgår av och till i tidningar och annan media att svenska ungdomar läser allt mindre skönlitteratur. Denna nedgång bekräftas av de senaste PISA-studierna.¹⁸ Enligt våra egna erfarenheter är gymnasieelevers attityder till läsning av skönlitteratur oftast mer negativa än positiva. Läsning ses ofta som något tråkigt, ett ”måste” och eleverna upplever inte att de får någon direkt bra förklaring till varför de måste läsa. Annette Årheim är en av många forskare som kommit fram till samma slutsats. I hennes studie *Perspektiv på värdet av skönlitterära läserfarenheter* (2009) har hon kommit fram till att bokläsningen bland gymnasieelever har minskat och att framtiden för skönlitteraturen kan tolkas ganska dystert.¹⁹

Något som är intressant är att detta inte är något nytt problem. Redan under 1970-talet var elevernas attityder till litteraturläsning negativa. Enligt en IEA-rapport²⁰ från 1975 framkom det att svenska elever hade de mest negativa attityderna till litteratur bland de länder som deltog. Detta fick litteraturvetaren och forskaren Gunnar Hansson att reagera:

Den (IEA-undersökningen) bekräftar dessutom resultaten av tidigare, mera begränsade undersökningar, samtidigt som den är i överensstämmelse med uppfattningar som allt oftare förs fram av lärare och andra med erfarenhet från skolan. Om litteraturundervisningen avsätter så mycken likgiltighet och negativism hos eleverna, har den misslyckats med några av läroplanens viktigaste målsättningar för litteraturstudiet i skolan...²¹

Astrid Roe skriver i sin avhandling *Lesedidaktikk, etter den første leseopplæringen* (2008) att ”engasjement for å lese må vaere motiviert av enten lyst eller nød”.²² Hon menar alltså att elever motiveras till att läsa en text genom att de antingen tycker att läsningen är rolig (lust) eller genom att de förstår att läsningen är nödvändig för dem (nytta). Saknas lusten och nyttan med läsningen av texten, saknas även engagemanget.²³ Man skulle kunna säga att elevers attityder till skönlitteratur består av lust och nytta, två begrepp som mer eller mindre hör ihop. En elev kan ha en positiv attityd till att läsa en skönlitterär text på grund av att den är spännande/intressant eller på grund av att det är tydligt för eleven att texten kommer att vara

---

¹⁸ Skolverket (2012), *PISA 2012; 15-åringars kunskaper i matematik, läsförståelse och naturvetenskap*.

¹⁹ Årheim (2009) s. 68.

²⁰ International Project for the Evaluation of Educational Achievement (IEA) är ett projekt som bildades av UNESCO med syftet att kartlägga faktorer som förklarar skillnader i skolresultat. Den IEA-studie som genomfördes mellan 1966-73 undersökte bland annat litteratur- och läsförståelse, med 22 medverkande länder.

²¹ Gunnar Hansson (1975) ur Spenke (1982) s. 75f.

²² Roe (2008) s. 38f.

²³ Ibid.

nyttig för honom/henne. En elev kan ha en negativ attityd till att läsa en skönlitterär text på grund av att den är ointressant/tråkig eller på grund av att han/hon inte kan se någon nytta med texten. Vad det är som påverkar attityderna, det vill säga lusten och nyttan, är det som vi kommer att undersöka i denna avhandling.

Nu följer olika faktorer som mer eller mindre kan påverka elevernas attityder till läsning. Vissa faktorer har med eleven som individ att göra, där inte minst uppväxtförhållanden spelar in, medan andra faktorer är kopplade till ämnet Svenska och skolan som institution. Givetvis är det svårt att dra knivskarpa gränser. Det är säkert möjligt att än mer finfördela dessa faktorer än vad vi har gjort och vissa nämner vi endast kort (se 1.3 Avgränsningar). Strukturen som följer börjar hos eleven och leder in på skola, ämne och lärare. Påverkan kan sägas vara såväl direkt som indirekt.

3.1 EleVBakgrund

Alla människor bär med sig tankar och erfarenheter till ett nytt sammanhang. Så gäller också när någon närmar sig en skönlitterär bok. Johan Elmfelt hävdar i sin avhandling *Läsningens röster* (1997) att värld, erfarenhet, språk, litteratur och subjekt närmast smälter samman. Elmfeldt skriver att under 1600-talet när den empiriska filosofin var central så menade man att varje individ utgjorde ett handlande subjekt som skulle förvärva nya erfarenheter. Människan ansågs vara ett oskrivet blad. Erfarenhet är ett begrepp som också kan knytas till receptionsteori och litteraturpedagogik, eftersom läsaren måste förvärva det hon läser till egen erfarenhet för att verkligen ta till sig innehållet.²⁴ Därför kommer vi nu att se på de orsaker som direkt och indirekt har påverkan på elevers attityder till läsning av skönlitteratur. Vi kommer att beröra elevers intresse, genus och kön, klass och modersmål och kapital. Det finns också ett samband mellan läsning, identitet och elevkultur, men vi kommer inte att beröra detta under egen rubrik.

3.2 Intresse

Något som helt klart bidrar till någons attityd till att läsa skönlitteratur är om det finns ett genuint intresse för detta. Att läsaren upplever läsningen som meningsfull på ett eller annat vis. Gun Malmgren skriver i sin avhandling *Gymnasiekulturer* (1992) om olika läsning av

---

²⁴ Elmfeldt (1997) s. 32.

skönlitteratur på olika program. Visserligen är avhandlingen över 20 år, men den för fram något som med all sannolikhet är lika aktuellt än idag; att alla människor har olika intressen. I Malmgrens avhandling finns elever från verkstads-, konsumtions-, naturvetar- och humanistklassen. För en av eleverna från den sistnämnda klassen är läsningen något som genomsyrar hela dennes liv. Läsning sker både i skolan och på fritiden. Malmgren menar att eleven har en *litterär identitetsbildning*. Litteraturläsningen blir en viktig socialisationsagent i elevens liv. Malmgren talar om att alla elever mer eller mindre har en litterär identitetsbildning. Vid en utpräglad litterär identitetsbildning hör liv och litteratur samman.²⁵ Eleven ser litteraturen som ett redskap i att vara människa genom de erfarenheter och berättelser som boken bär på. Såväl bokens ramberättelse såsom enskilda karaktärers historier har något att säga till läsaren.²⁶

I relation till detta kan vi tala om *subjektiv relevans*. Om det skriver Jon Smidt i sin studie *Seks lesere på skolen* (1989) som utspelar sig i norsk skola. Han menar att läsaren måste uppleva subjektiv relevans. I tillägnandet av kunskap så måste stoffet upplevas som viktigt för det egna livet. I litteratur så måste innehållet angå läsaren. Det gäller oavsett om ämnet är svenska eller träslöjd.²⁷ Litteraturen har också den fördelen att läsaren genom den kan färdas genom tid och rum. En elev i Michael W. Smith och Jeffrey D. Wilhelms undersökning *Reading don't fix no chevys* (2002) för just fram den aspekten. "... I wouldn't say I want to get away from the world, but it's kind of an escape, like watching TV but it's better than TV..."^{28 29}

3.3 Genus och kön

Smith & Wilhelm har i sin studie sammanställt ett större antal undersökningars resultat om just pojkar kopplade till läsning. Den har visserligen sin bakgrund i USA, men kan säkert säga något om situationen i Sverige. Det första de klargör är att det tar längre tid för pojkar att lära sig läsa och att pojkar läser mer sällan än flickor. Det är också pojkar som i högre grad än flickor beskriver sig själva som icke läsare ("nonreaders"). Det är därför inte konstigt att det är pojkar som läser mer sällan än flickor och det är flickor som uttalar en större glädje i att

---

²⁵ Malmgren (1992) s. 312.

²⁶ Ibid s. 263.

²⁷ Smidt (1989) s. 33.

²⁸ "Jag vill inte säga att jag vill lämna världen, men det är en sorts verklighetsflykt, som när man ser på TV, men det [läsning] är bättre än att se på TV" (Vår översättning).

²⁹ Smith & Wilhelm (2002) s. 48.

läsa. Flickor förstår bättre både berättande och förklarande texter, medan pojkar förstår bättre arbetsrelaterad information, vilket de dessutom föredrar att läsa framför skönlitteratur. När pojkar väl läser så får det gärna vara i olika magasin och tidningsartiklar, serier och grafiska noveller. Pojkar föredrar också att läsa text elektroniskt i högre grad än flickor. Flickor läser hellre poesi än pojkar. För pojkar är bokens yttre viktigt. De går efter utsida och omslag. De läser gärna om sport och andra hobbyer, samt gärna berättelser om flickor. Flickor vill inte läsa berättelser om pojkar. Flickor läser överlag mer skönlitteratur än pojkar.³⁰

Även i Per Fröjds avhandling *Att läsa och förstå svenska* (2005) återfinns en mindre sammanställning av läsförmåga kopplat till kön. Han för fram Hans Wagemarkers undersökning från 1996. Den säger att anledningen till skillnad i läsförmåga är antingen fysiologisk (att flickor och pojkars hjärnor ser olika ut), eller kulturell (där könsroller och förväntningar på flickor och pojkar spelar in samt att flickor internationellt sett har sämre möjlighet till skolgång).

I den svenska delen av IEA 1991³¹ deltog elever i tredje och åttonde klass. Flickorna presterade där bättre än pojkarna samt förstod bättre de texter som handlade om ”människor, djur som uppförde sig som människor eller aktiviteter som hade mänsklig anknytning”.³² Pojkarna var bättre på texter som knöt an till naturvetenskap.³³

Om pojkar på fordonsprogrammet skriver Asplund i sin avhandling. Han menar att pojkarna tillsammans bildar ett ”vi mot dem”. Pojkarna vill hålla upp sin kultur, en form av machokultur, även när de samtalar om olika livsstilar utifrån en bok. De förhåller sig både till karaktärer i den bok de läst samt till andra programs elever på skolan. Denna machokultur tar tydligt avstånd till det fysiskt svaga, till homosexualitet, till unga män som inte vill slåss och rent allmänt till jämnåriga som funderar och problematiserar (sin) identitet. Asplund menar att dessa pojkar kan sägas konstruera och bekräfta sin egna sociala identitet.³⁴ En del av karaktärerna i boken kan pojkarna identifiera sig med. Det är när ”det maskulina” framhävs. I

---

³⁰ Smith & Wilhelm (2002) s. 10f.

³¹ International Project for the Evaluation of Educational Achievements (IEA) är ett projekt som bildades av UNESCO med syftet att kartlägga faktorer som förklarar skillnader i skolresultat. Den IEA-studie som genomförde 1990-91 undersökte läskunnighet, med 8 medverkande länder.

³² Fröjd (2005) s.130f.

³³ Ibid.

³⁴ Asplund (2010) s 170f

de karaktärer där män framställs som känsllosamma och tänkande tar pojkarna snarare avstånd.³⁵

3.4 Klass

Klassperspektivet i den här forskningsöversikten är både enkelt och svårt att skriva om. Det är lätt för att flera forskare omnämner klass-begreppet utifrån olika aspekter. Det är svårt därför att det är så sammanvävt med andra faktorer. Malmgren menar sig se en skillnad mellan humanistisk- och naturvetenskaplig linje som strävar efter ”den litterära och högkulturella utbildning”³⁶ som elever på verkstads- och konsumtionsklasser inte vill ta del av. Dessa önskar snarare ta del av vad vi kallar populärkultur.³⁷ Överlag finns denna tendens att yrkesprogrammen främst får sina elever från arbetarhem och högskoleförberedande program har elever vars föräldrar är akademiker. Ronny Högberg betonar dock i sin studie *Motstånd och konformitet* (2009) att verkligheten inte alltid är så enkel och att det finns elever vars föräldrar består av både arbetare och akademiker.³⁸

3.5 Modersmål och kulturellt kapital

Något som kan påverka elevers attityder till läsning är hur bra de behärskar det språk som texten är skriven på. Elever med ett annat modersmål än svenska står ofta inför en svårare utmaning vid läsning i svenskämnet. Reichenberg talar om den dubbla inlärningsbörda som dessa elever får, då det både kan vara språkliga såväl som kulturella förkunskaper som saknas. Dessa elever får dels arbeta med själva huvuduppgiften, dels med att förstå själva texten.³⁹

I *Vägar till läsförståelse* (2014) för Reichenberg fram en undersökning från PISA där fokus var på elever med utländsk bakgrund. Ofta kanske ett annat språk talas i hemmet än i skolan, vilket påverkar säkerheten på det offentliga språket. Denna studie visade att elever med utländsk bakgrund också har föräldrar som i högre grad inte studerat vid universitet och högskola. Det är därför svårt att renodlat föra fram det ena eller det andra som ensam orsak.⁴⁰

---

³⁵ Asplund (2010) s 274.

³⁶ Malmgren (1992) s. 297.

³⁷ Ibid.

³⁸ Högberg (2009) s. 41f.

³⁹ Reichenberg (2014) s. 59.

⁴⁰ Reichenberg (2003) s. 3.

Reichenberg berättar om en undersökning som genomfördes med drusiska tonåringar⁴¹ och deras läsförståelse. Dessa ungdomar fick läsa två texter på sitt andraspråk (hebreiska). Den ena texten var en arabisk berättelse, vilken som sådan var kulturellt bekant för ungdomarna till sitt innehåll. Den andra texten var av judisk tradition och inte lika känd. Forskaren Abu-Rabia som genomförde undersökningen menar att trots ungdomarnas intresse för både språket hebreiska och det israeliska samhället så var intresset större hos dem att på sitt andraspråk läsa om ett mer bekant innehåll. Läsförståelsen var större där och Abu-Rabia menar att textens innehåll därmed påverkar läsarens intresse.⁴²

3.6 Förmåga

En slutsats som vi tidigt kunde dra när vi tog del av svensk och internationell forskning som på olika sätt belyser elevers attityder till läsning, är att attityder till läsning är nära knutna till elevers läsförmåga. Forskarna utgår från att elever som har en god läsförmåga tenderar att ha en mer positiv attityd till läsning än elever som man kan betrakta som svaga läsare ("poor comprehenders").⁴³ Enligt de senaste PISA-studierna⁴⁴ har andelen svaga läsare i skolan ökat och detta kan i sin tur ha bidragit till mer negativa attityder till läsning. Monica Reichenberg menar i *Vägar till läsförståelse* (2014), där hon studerat grundskoleelevers läsning i klassrummet, att elever som upprepar gånger misslyckas med att förstå texter riskerar att utveckla en negativ självbild. En negativ självbild påverkar i sin tur attityderna till läsning genom att elever som många gånger misslyckats med att läsa kan känna oro inför att behöva läsa och försjunka i uppgivenhet och passivitet.⁴⁵

Attityderna bland gymnasieelever skulle kunna styras av om huruvida eleverna lyckats eller misslyckats med att knäcka läskoden. Margareta Grogarn som redan under 1970-talet studerade elever med läs- och skrivsvårigheter, kom i sin avhandling *Tråkig läsning* (1984) fram till att många av de elever som har svårigheter med läsning inte är vad vi idag kallar för dyslektiker.⁴⁶ Det vill säga, det förekommer ingen omkastning av bokstäver eller störning i själva läsprocessen. Dessa elever har istället misslyckats med sin läsning från början och inte lyckats att komma ifatt de jämnåriga kamraterna. Grogarn hävdade på 1980-talet att det

---

⁴¹ Druser är ett folkslag i Israel, Syrien och Libanon. Deras religion bär drag av både kristendom och islam.

⁴² Reichenberg (2003) s. 3.

⁴³ Reichenberg (2014) s. 12.

⁴⁴ Skolverket (2012), *PISA 2012; 15-åringars kunskaper i matematik, läsförståelse och naturvetenskap*.

⁴⁵ Reichenberg (2014) s.12.

⁴⁶ Grogarn (1984) s. 11ff.

fortfarande på gymnasiet finns elever som ”gissar” sig fram vid läsning. Hon skriver om ”elever som läser utan att läsa”, det vill säga elever som inte kan förstå och tolka texter.⁴⁷

Om vi jämför detta resonemang med forskning som skolverket använder sig av idag (Barbro Westlunds artikel *Hur lär man barn att läsa?* (2011)) skulle vi kunna dra slutsatsen att en orsak till att vissa gymnasieelever har negativa attityder till läsning i allmänhet skulle kunna vara att de stött på hinder i själva läsförståelseprocessen. De har kanske lyckats knäcka läskoden från början, men inte utvecklats i den takt som skolan kräver. Skolverket håller fast vid Westlunds slutsats att svensk skola är ”ganska bra” på att lära elever att läsa, vilket PIRLS⁴⁸ också bekräftar. Den största utmaningen för skolan är istället ”att få elever att vidareutveckla sin läsförståelse under hela skoltiden”.⁴⁹

3.7 Programval och skola

Det finns en snedrekrytering inom utbildningssystemet som innebär att det finns ett samband mellan akademikerhem och att akademikers barn studerar vidare. Ju högre upp i utbildningsväsendet man kommer desto vanligare är det att föräldrarna till dessa elever/studenter själva har akademisk examen. Detta påverkar också valet av gymnasieskola, skriver Ronny Högberg i sin doktorsavhandling vid Linköpings universitet.⁵⁰ För många är det känt att framförallt naturvetenskapligt program och andra studieförberedande program har elever vars föräldrar i hög utsträckning är akademiker. Omvänt är det ofta yrkesförberedande program, som har elever vars föräldrar oftast inte studerat vid högskola och universitet.⁵¹

Något som ytterligare kan sägas kategorisera yrkesförberedande program är att det i höga tal är pojkar som läser där, och alltså då ofta med bakgrund i så kallad arbetarklass. Högberg menar att eleverna på studieförberedande program redan från vaggan bär med sig ”de implicita koder som finns inlagda i skolan”.⁵² Därmed har dessa elever en gratis fördel genom sitt ursprung. Därutöver finns också två förhållningssätt att se på utbildning. Arbetarklass som ofta värdesätter att tämligen omgående efter avslutad (obligatorisk) skolgång ta sig ut i arbetslivet, medan ”den bildade medelklassen” uppmuntrar till fortsatta och fördjupade

---

⁴⁷ Grogarn (1984) s. 18.

⁴⁸ Skolverket (2011) *PIRLS 2011; läsförmågan hos svenska elever i årskurs 4 i ett internationellt perspektiv*.

⁴⁹ Skolverket (2011) *Hur lär man barn att läsa?* (Barbro Westlund).

⁵⁰ Högberg (2009) s. 7f.

⁵¹ Skolverket (2015) *Statistik per gymnasieprogram*.

⁵² Högberg (2009) s. 7.

studier.⁵³

Elevers egna tankar kring sin framtid (yrke/studier) ser givetvis olika ut hos olika ungdomar. Högberg för fram Erling Bjurströms forskning *Högt och lågt* (1997) om hur gymnasieungdomar tänker kring sina utbildningsval och planer. I första hand är det elevernas intresse och personliga egenskaper som styr dem in på en viss bana. Detta resonemang förenar alltså merparten av eleverna. Det som sedan skiljer är hur eleven förhåller sig till de olika ämnena, skolarbetet och skolan som sådan. Elever på naturvetenskapligt program hade siktet inställt långt fram i tiden, på formella examina och förhöll sig till olika ämnen mycket strategiskt utifrån sina planer om framtida utbildningar. Samhällsvetenskapsprogrammets elever var enligt Bjurström vagare i sitt resonemang om framtida studier och yrkesmöjligheter samt kopplade detta till sin personliga utveckling. Yrkeseleverna var betydligt mer defensiva i sin hållning. De menade att de teoretiska studierna inte var något som de hade talang för eller ett bristande intresse. För dessa elever var inte något särskilt yrke i fokus, utan snarare detta att få ett arbete, där gymnasieskolan blev "...en mer eller mindre nödvändig passage innan vuxenlivet började", sammanfattar Högberg.⁵⁴

Högberg för också fram vad några andra forskare sett och som inte helt instämmer med Bjurström (1997), nämligen att flertalet elever på yrkesförberedande program valt detta på grund av sitt intresse för karaktärsämnena, dvs det yrke man kan få kunskap om genom valt gymnasieprogram. En av dessa forskare är Margreth Hill som i *Kompetent för "det nya arbetslivet"?* (1998) särskilt har undersökt hur dessa elever ser på just kärnämnen, där svenskämnet (de yrkesförberedande programmen läser Svenska 1) ingår. Bland de intervjuade eleverna kunde två riktningar i förhållande till kärnämnen urskiljas, dels de studiemotiverade, dels "de studietrötta" (Hills benämning). Den första gruppen ansåg det vara bra att få höga betyg, för att därefter kunna söka vidare till andra utbildningar. Ämnesinnehållet som sådant var alltså underordnat. Den andra gruppen elever var inte trötta på skolan i sin helhet utan snarare på den typ av teoretiska studier som ofta kopplas ihop med kärnämnen, inte minst svenskämnet, där texter ska analyseras och diskuteras. De önskade se nyttan med varje undervisningsmoment och helst skulle detta kunna användas inom en ganska snar framtid. Eleverna önskade alltså få arbetsuppgifter i klassrummet *med mening* grundat i deras intresse och verklighet.⁵⁵

---

⁵³ Högberg (2009) s. 7f.

⁵⁴ Ibid s. 14f.

⁵⁵ Ibid s. 14ff.

3.8 Läsningens syfte i skolan

Att läsa hemma och att läsa i skolan är inte samma sak. Den läsning som sker i undervisningen har syftet att lära eleven något, medan den läsning som sker hemma ofta har ett underhållningssyfte. I skolan är läsningen sällan frivillig utan ett måste och det är oftast läraren som bestämmer vilken litteratur som ska läsas. Det kan därför vara betydelsefullt att titta närmare på vilka faktorer som påverkar lärarnas val av litteratur i undervisningen och vilka konsekvenser detta får för elevernas attityder.

I studien *Skönlitteraturens väg till klassrummet* (2009) har Lars Brink undersökt lärares syn på textval i svenskundervisningen på grundskolan och tagit reda på vilka faktorer som påverkar valet av läsning i klassrummet. Hans slutsatser är att lärarens val av skönlitteratur ofta handlar om en trädning av egna föreställningar om vilka verk som är betydelsefulla.⁵⁶ Det handlar om vilka böcker som läraren själv läst i skolan som barn och som har varit betydelsefulla för henne/honom samt vilken syn på svenskämnet som läraren fått med sig genom livet. Lärarens val kan också styras av mer praktiska faktorer som skolans resurser, bokbestånd, samarbete med bibliotekarier med mera.⁵⁷

När läraren väljer litteratur finns det olika faktorer som han/hon måste ta ställning till. En av de mest grundläggande handlar om vilket syfte läraren anser att läsningen av skönlitteratur i svenskämnet ska ha. Staffan Thorson har i sin undersökning *Blivande svensklärare om att "läsa" och "förstå" skönlitteratur* (2009) frågat blivande svensklärare hur de ser på syftet med skönlitteratur. Han lyckades då utifrån lärarstudenternas svar urskilja olika aspekter som han kallar för kanonaspekter, bildningsaspekter, formella färdighetsaspekter, sociokulturella aspekter och upplevelseaspekter.⁵⁸ Dessa aspekter kan jämföras med Lars-Göran Malmgrens definitioner av svenskämnet i *Svenskundervisning i grundskolan* (1996). Ska svenskämnet ses som ett litteraturhistoriskt bildningsämne, som ett färdighetsämne eller som ett erfarenhetspedagogiskt ämne?⁵⁹

Lärare som väljer att lyfta fram kanonaspekter och bildningsaspekter när de motiverar läsning av skönlitteratur har en tilltro på att skönlitteraturen kommer att lära eleverna något.

Kanonaspekten handlar om att förmedla ett kulturarv till eleverna, om att låta dem ta del av betydelsefulla klassiker.⁶⁰ Det kan vara till exempel Strindberg, Dante eller Bibeln.

---

⁵⁶ Brink (2009) s. 40ff.

⁵⁷ Ibid s. 55ff.

⁵⁸ Thorson (2009), s 91.

⁵⁹ Malmgren (1996) s. 86ff.

⁶⁰ Thorson (2009) s. 93.

Bildningsaspekten handlar i sin tur om en tro på att eleverna kommer att bli ”goda” genom att läsa skönlitteratur.⁶¹ Magnus Persson tar även upp detta i *Varför läsa litteratur* (2008) och hävdar att skolan under lång tid velat fostra eleverna genom den goda litteraturen.⁶²

Både kanon- och bildningsaspekten utgör fortfarande en utmärkande del av svenskämnet. Persson menar dock att detta sätt att se på skönlitteratur kan vara problematiskt i dagens mångkulturella samhälle eftersom man inte längre kan ta för givet att alla elever direkt ska kunna ta till sig innehållet i en text. Han menar att fokus riskerar att hamna enbart på *vad* som ska läsas i undervisningen, till exempel på vilka ”klassiker” som måste vara med, och inte på *varför* man ska läsa dem eller *hur* man ska göra detta.⁶³ Detta kan man jämföra med Christina Olin-Schellers slutsats när hon i sin avhandling *Mellan Dante och Big Brother* (2006) undersökte elevers bokrecensioner efter att de fått läsa *Ett halv ark papper* av August Strindberg på svensklektionen. Vissa elever kunde inte se läsningen som meningsfull och de tyckte att texten var ”luddig” och hade för lite fakta. Olin-Scheller drog slutsatsen att eleverna hade behövt betydligt mer hjälp med att ta sig in i textvärlden och med att placera klassikern i ett sammanhang för att kunna uppskatta och se någon mening med den.⁶⁴

En aspekt som verkar få allt större betydelse i undervisningen, inte minst på yrkesförberedande program, är den formella färdighetsaspekten. Genom att läsa skönlitteratur får eleverna en större språkförmåga och kan till exempel lära sig hur man ska skriva egna texter. Skönlitteraturen får då inte någon huvudroll bland de texter som används.⁶⁵ Magnus Persson har i sin undersökning lyckats urskilja en allt större ”teorisjuka” som breder ut sig i svenskämnet där själva läsupplevelsen inte längre är det viktigaste⁶⁶. Det som är viktigt är istället att eleverna ska få med sig konkreta färdigheter, vilket ger den skönlitterära boken drag av lärobok. Denna analys gör även Olin-Scheller när hon i sin avhandling studerar samtal mellan svensklärare och elever. En del lärare väljer att motivera läsningen för eleverna genom att till exempel påstå att ”man får ett bättre ordförråd” genom att läsa litteratur.⁶⁷

Den sociokulturella aspekten innebär att läsningen ska vara en interaktion mellan text och läsare. Eleven ska med hjälp av skönlitteraturen lära sig förstå världen och sig själv samt

---

⁶¹ Thorson (2009) s. 92ff.

⁶² Persson (2008) s. 86.

⁶³ Ibid s. 7-10.

⁶⁴ Olin-Scheller (2006) s. 71.

⁶⁵ Thorson (2009) s. 95f.

⁶⁶ Persson (2008) s. 69.

⁶⁷ Olin-Scheller (2006) s. 51.

utveckla en social kompetens.⁶⁸ I Thorsons undersökning hade några lärare valt att motivera läsningen av skönlitteratur genom att förklara för eleverna att de under läsningens gång kommer att förstå varför läsningen är meningsfull. Läsningens syfte blir något som eleverna själva ska hitta svaret på. Något som kan bli problematiskt med denna syn på läsning är dock att det underförstått ligger ett förgivettagande i att eleverna kommer hitta en mening med läsningen. Om det skulle visa sig att eleverna efter läsupplevelsen ändå inte kan uppskatta eller se nytta med läsningen blir lärarens argument ogiltigt.⁶⁹

Thorson menar att läsningens fokus i skolan till största delen ligger på en utveckling av en mer eller mindre synlig kompetens. *Med hjälp av läsningen ska eleven lära sig något annat.* Läsningen blir ett medel och inte ett eget subjekt. Lusten och upplevelsen, upplevelseaspekten, ses av lärare som underordnad de andra aspekterna och som läsningens belöning.⁷⁰ Thorson är inne på att lärarens textval ofta upplevs som ”plikt” snarare än ”lustfylld”, vilket naturligtvis kan få negativa konsekvenser för elevers attityder till läsning.⁷¹

En slutsats man kan dra genom att undersöka lärares syn på skönlitteraturens roll i klassrummet är att en osäkerhet kring syftet med skönlitteratur breder ut sig. Är det meningsfullt att man som lärare påtvingar eleverna traditionell läsning och tolkning av litterära texter? Annette Årheim hävdar att det vidgade textbegreppet, trots att det är etablerat och accepterat i styrdokumentet och bland lärare, verkar skapa förvirring.⁷² En del lärare väljer att trots det vidgade textbegreppet hålla sig till traditionella föreställningar om varför man ska stimulera elever att läsa skönlitteratur, andra lärare väljer att inte ”påtvinga” eleverna läsning alls.⁷³ Både Christina Olin-Scheller och Magnus Persson har kommit fram till att svensklärare ofta känner sig frustrerade över hur de ska använda sig av skönlitteratur i undervisningen. Det finns föreställningar och förväntningar från samhället, andra lärare och föräldrar som dröjer sig kvar i den mer traditionella synen på litteratur och bildning samtidigt som det vidgade textbegreppet har breddat synen på vad som är litteratur. Persson hävdar att det idag är svårt för lärare att få vägledning i hur de ska välja litteratur och menar att tidigare generationer svensklärare hade en fastare grund att luta sig mot.⁷⁴

---

⁶⁸ Thorson (2009) s. 97.

⁶⁹ Ibid s. 96.

⁷⁰ Ibid s. 97f.

⁷¹ Ibid s. 94.

⁷² Årheim (2009) s. 72.

⁷³ Ibid s. 71.

⁷⁴ Persson (2008) s. 52.

Lärarens motiveringar till varför eleverna ska läsa och den förvirring som verkar råda får konsekvenser för elevers uppfattningar om syftet med läsningen, vilket också kan begränsa skönlitteraturens möjligheter att utveckla elevers lärande. En konsekvens som Olin-Scheller tar upp i sin avhandling handlar om att eleverna inte ser något syfte med svenskämnet. De känner inte att de har fått något bra svar på frågan varför de ska läsa litteratur, de ser svenskämnet som flummigt och utan några bakomliggande argument.⁷⁵

En annan uppfattning som Olin-Scheller hävdar breder ut sig bland elever är att läsning enbart handlar om att svara på frågor och att hitta fakta. Eleverna använder sig då av en så kallad *effferent läsning*, som mer handlar om avkodning, där de inte tillåter några känslomässiga eller personliga tolkningar av texten, när de egentligen borde använda sig av en mer *estetisk* eller tolkande läsning.⁷⁶ Detta är även Asplund inne på i sin studie. När fordonsklassen som deltog i hans undersökning skulle diskutera innehållet i en bok, satt de och bläddrade i boken för att hitta rätt svar när det egentligen var meningen att de skulle diskutera, ”fylla i tomrum” och tolka texten.⁷⁷ Olin-Scheller menar att denna uppfattning kan vara en följd av att många uppgifter kring litteratur mest handlar om att kontrollera att eleverna läst. Denna uppfattning riskerar att hindra främjandet av elevernas läsutveckling och kan leda till att eleverna avvisar skönlitteraturen.⁷⁸

3.9 Attityder i ett nytt medielandskap

Idag är bland annat bloggande, internetsurfande, datorspelande, sms-ande och twittrande en del av ungdomars vardag. Forskare är inne på att barn och ungdomar lever i ett nytt medielandskap. Ett medielandskap som mer eller mindre skiljer sig från det som lärarna växte upp i. Kanske skulle man kunna tala om att det skett ett paradigmskifte inom synen på litteratur. Detta diskuterar Magnus Persson i *Varför läsa litteratur* där han försöker reda ut litteraturläsningens roll efter ”den kulturella vändningen”.⁷⁹ Synen på vad som räknas som litteratur och vad som är kultur har bara de senaste årtiondena genomgått stora förändringar, inte minst på grund av det nya mediasamhället och det vidgade textbegreppet. Enligt Persson har litteraturen inte längre samma uppgift att fostra medborgarna och att föra ett bestämt

---

⁷⁵ Olin-Scheller (2006) s. 56.

⁷⁶ Ibid s. 87.

⁷⁷ Asplund (2010) s. 92.

⁷⁸ Olin-Scheller (2006) s. 38f.

⁷⁹ Persson (2007) s. 29f.

svenskt kulturarv vidare och därför går det inte heller att motivera läsningen på samma sätt som man gjorde förr.⁸⁰

Christina Olin-Scheller kunde i sin avhandling konstatera att de typer av texter som eleverna får läsa i skolan skiljer sig mycket från de texter eleverna väljer att läsa på fritiden. Det verkar alltså råda en obalans mellan svenskundervisningen, där läraren styr valet av litteratur, och elevernas egna textvärldar.⁸¹ Olin-Scheller använder sig av McCormicks modell om texters, läsares och lärares repertoarer och har kommit fram till att svenskämnets litterära repertoarer och elevernas egna litterära repertoarer ofta kolliderar.⁸² Eleverna får då svårare att ta till sig innehållet i texten eftersom den upplevs som för långt ifrån deras egen vardag.

Detta skulle kunna vara en följd av att det, trots den medieutveckling som Magnus Persson beskriver, verkar finnas en motvilja till förändring inom svenskämnets litteraturläsning. Sedan 1970-talet har det förekommit en form av ”moralisk panik” inom svenskundervisningen där det finns en traditionell uppfattning om vilka typer av texter som är värdefulla för eleverna att ta del av och vilka typer av texter som inte är lika värdefulla.⁸³ Olin-Scheller talar om en uppdelning i ”höga” och ”låga” fack. I det ”höga facket” hamnar den ”gamla” skönlitterära boken och verk som uppfattas som viktiga ur bildningssynpunkt. I det ”låga facket” hamnar modernare texter bland annat TV-serier, deckare, fantasy, digitala texter och film som tillhör populärkulturen och som inte anses vara lika viktiga för eleverna att ta del av. Det förekommer en spänning mellan den litteratur som svenskämnet förespråkar, det ”höga facket” och mellan den som eleverna tar del av på fritiden, det ”låga facket”.⁸⁴ Olin-Scheller menar att eleverna på gymnasiet har svårt att förhålla sig till skönlitterära texter när dessa behandlas utan kontakt med deras egna textvärldar. Skillnaden mellan skola och hem är ofta för stor för att eleverna ska kunna se nytta med skönlitteraturen.⁸⁵

Hur man ska jämna ut denna obalans mellan undervisning och elevernas fritid är inte en lätt uppgift. Som vi nämnde tidigare så är det enligt Thorson å ena sidan viktigt att väcka elevers läslust och göra läsningen mindre pliktfylld.⁸⁶ Å andra sidan hävdar Anette Årheim att det inte alltid är bättre att till exempel välja en filmatisering istället för en bok, bara för att man

---

⁸⁰ Persson (2007) s.7f.

⁸¹ Olin-Scheller (2006) s. 235ff.

⁸² Ibid.

⁸³ Ibid s. 11.

⁸⁴ Ibid s. 11f.

⁸⁵ Ibid s. 235ff.

⁸⁶ Thorson (2009) s. 84.

vill undvika att påtvinga eleverna bokläsning. Det är nämligen skolans uppgift att erbjuda eleverna läsning som de kanske aldrig skulle komma i kontakt med hemma. Kanske är det så att skolan idag är den enda plats där eleverna fortfarande får utrymme för bokläsning?⁸⁷

I skolan är boken fortfarande ett av de viktigaste verktygen vid läsning, medan det på elevernas fritid istället är till exempel datorn eller mobiltelefonen.⁸⁸ Det finns alltså inte bara en obalans mellan vilka typer av texter som eleverna läser i skolan respektive på fritiden utan även en obalans mellan vilka verktyg som används vid läsning. Den amerikanska forskaren Naomi S Baron undersöker i sin senaste avhandling *Words onscreen* (2015) hur digitaliseringen av texter påverkar ungdomars läsning i och utanför skolan. Hennes slutsats är att allt färre ungdomar i USA ägnar sig åt traditionell bokläsning för nöjes skull. Istället väljer de att ägna sig åt läsaktiviteter på skärm, till exempel på TV, dator eller i mobilen.⁸⁹ Denna digitala läsning fungerar dock enligt Baron inte på samma sätt som en traditionell bokläsning. När läsningen sker på skärm, som den ofta gör på elevernas fritid, finns det en större risk att läsningen blir avbruten av andra frestelser. Ungdomar idag är vana vid att få tillgång till information snabbt. De läser sms, surfar på internet och är vana vid att göra många saker samtidigt. Att sätta sig ner och koncentrera sig på att läsa en bok kan därför vara svårt när eleverna inte är vana vid att göra det. Baron hävdar att man kan urskilja en större rastlöshet hos ungdomar idag, vilket gör att det blir svårare för dem att sätta sig in i läsningen av en bok. Detta kan också göra att läsningen kan kännas tråkig och ostimulerande.⁹⁰

---

⁸⁷ Årheim (2009) s. 80.

⁸⁸ Olin-Scheller (2006) s. 5.

⁸⁹ Baron (2015) s. 5.

⁹⁰ Ibid s. 10f.

4 Slutdiskussion

Det vi kan se är att många av ovannämnda faktorer går in i varandra. Det är inte enkelt att säga att attityderna beror på det ena eller det andra. Dock kan man urskilja ett mer eller mindre klart samband mellan vissa faktorer. Somliga påverkar elevernas attityder till skönlitteratur direkt och där är lärarens syn på svenskämnet väsentlig. Mer bakomliggande faktorer som snarare bidrar indirekt till attityderna är den lärandemiljö som eleven bär med sig redan från hemmet. Det vi kan se är att vissa av dessa faktorer tycks vara tämligen konstanta genom tid och rum, såsom genus- och klassaspekt.

Ett tungt ansvar vilar på läraren utifrån vad det är för svenskämne och litteraturundervisning som eleverna möter i skolan. Som lärare är det viktigt att beakta den utmaning som man står inför vid val och presentation av litteratur utifrån de livsberättelser och de litterära repertoarer som eleverna är bärare av.

En annan uppdelning kan utgå från ansvarstagande. Som lärare i svenska krävs det kontinuerlig fortbildning i litteratur, men kanske också ett eget intresse för litteratur där läsande sker för läsandets skull. På så vis blir skönlitteratur en naturlig del i undervisningen. Det är viktigt att visa förståelse för de elever som av olika anledningar har svårt för skönlitteratur, för elever där denna forskningsöversikts titel både är ett rop och en realitet. Lika viktigt är det att möta de elever som älskar att läsa. Att nära deras intresse och lust för litteratur. Det handlar om att möta eleverna så att deras möte med text blir meningsfullt.

Som elev har man givetvis ett ansvar för sin skolgång och ytterst sett sitt liv. Att bli en god läsare kräver övning, precis som en duktig musiker eller idrottsman behöver öva. Hos vissa elever handlar det inte bara om att utföra aktiviteten läsning. Läsandet kan för somliga bli en identitetshandling, närmast bekännelsehandling, som kan kräva styrka, både för sig själv och andra, att utföra. Som svensklärare är det kanske särskilt viktigt att vara medveten om det, att det i läsandet hos en del svaga läsare handlar om mycket mer än svag läsförmåga och ämnesmässiga mål för godkänt betyg. Där kan svenskämnet bli en källa om och för liv och död. Skönlitteratur handlar om liv och död och om att få eleverna att upptäcka att skönlitteratur därmed är ett sätt att fundera över vem man är och vad det innebär att vara människa.

5 Sammanfattning

Den här forskningsöversikten visar de bakomliggande faktorer som kan påverka elevers attityder till att läsa skönlitteratur. Vi börjar med att se kort på vad text är och vad läsningen innebär. Det blir tydligt för oss att det inte är självklart för unga läsare att de är medskapare i texten. Alla läsare måste inferera som en del av sitt läsande. Vi har även kommit fram till att det vidgade textbegreppet, en följd av vårt, mediesamhälle, verkar skapa förvirring bland lärare om vad litteratur är.

Bilder från media visar att läsförmågan i Sverige sjunker. Som lärare är det viktigt att se på de bakomliggande faktorerna till detta och vad som påverkar elevernas attityder till läsning av skönlitteratur. En del faktorer bär eleverna med sig genom sin identitet (klass, genus, modersmål, intresse) och andra hör samman med hur ämnet Svenska presenterar läsning och den goda boken. Dock är det inte så enkelt. Många parametrar sammanfaller med varandra och det är svårt att dra skarpa gränser. Som (blivande) lärare är det viktigt att vara lyhörd för elevers ”rop” inför den sköna litteraturen.

6 Referenslista

- Asplund, Stig-Börje. *Läsning som identitetsskapande handling – Gemenskapande och utbrytningsförsök i fordonspojars litteratursamtal*. Doktorsavhandling vid Estetisk-filosofiska fakulteten, Pedagogiskt arbete, Karlstad universitet 2010:4.
- Baron, Naomi, S. *Words onscreen – the fate of reading in a digital world*. Oxford University Press, New York, 2015.
- Bjurström, Erling. *Högt och lågt – smak och stil i ungdomskulturen*. Umeå, Borea, 1997.
- Brink, Lars. *Skönlitteraturens väg till klassrummet – om läsarkarriär, skolkanon och verklighetsanpassning ur Kåreland, L. (red.) Läsä böer man...? – den skönlitterära texten i skola och lärarutbildning*, Liber, Stockholm, 2009.
- Elmfeldt, Johan. *Läsningen röster – om litteratur, genus och lärarskap*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag, 1997.
- Fröjd, Per. *Att läsa och förstå svenska – Läsförmågan hos elever i årskurs 9 i Borås 2000-2002*, Göteborgs universitet, inst. för svenska språket, 2005.
- Grogarn, Margareta. *Tråkig läsning – en bok om läs- och skrivsvårigheter i gymnasiet*. Liber, Malmö, 1984.
- Hernwall, Patrik. *Vad har bilder med läs- och skrivutveckling att göra?* Utvecklingsavdelningen, Skolverket.se, 2011.
- Hill, Margreth. *Kompetent för "det nya arbetslivet"? – tre gymnasieklasser reflekterar över och diskuterar yrkesförberedande studier*. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg studies in Educational Sciences 126, 1998.
- Högberg, Ronny. *Motstånd och konformitet – Om manliga yrkeselevers liv och identitetsskapande i relation till kärnämnen*, Linköpings universitet, inst. för beteendevetenskap och lärande, 2009.
- Iser, Wolfgang. *The act of reading – a theory of aesthetic response*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1978.
- Lundberg, Ingvar. *Språk och läsning*, Malmö Liber 1992.
- Malmgren, Gun. *Gymnasiekulturer – Lärare och elever om svenska och kultur*, Didaktikseminariet, Pedagogiskt utvecklingsarbete vid Lunds universitet nr 92:188, Lund 1992.
- Malmgren, Lars-Göran. *Svenskundervisning i grundskolan*. Studentlitteratur, Lund, 1996.
- McCormick, Kathleen. *The culture of reading and the teaching of English*. Manchester: Manchester University Press, 1994.
- Olin-Scheller, Christina. *Mellan Dante och Big Brother – en studie om gymnasieelevers*. Estetisk-filosofiska fakulteten, litteraturvetenskap, Karlstad universitet 2006.
- Persson, Magnus. *Varför läsa litteratur? – om litteraturundervisningen efter den kulturella vändningen*. Studentlitteratur, Malmö, 2007.
- Reichenberg, Monica. *"Det är därför vi aldrig läser i den boken" - Gymnasieelevers tankar om läsning och tryckta texter*, IPD-rapporter vid Göteborgs Universitet 2005:6
- Reichenberg, Monica. *Vad står det egentligen i texten? - En pilotstudie av elevers förståelse av två bibeltexter*, IPD-rapporter vid Göteborgs Universitet 2003:02.

- Reichenberg, Monica. *Vägar till läsförståelse – texten, läsaren, samtalet*. Natur & Kultur, Stockholm 2014.
- Roe, Astrid. *Lededidaktikk – etter den første leseopplæringen*. Universitetsforlaget, Oslo, 2008.
- Smidt, Jon. *Seks lesere på skolen – Hva de søkte, hva de fant. En studie av litteraturarbeid i den videregående skolen*. Universitetsforlaget AS, 1989.
- Smith, Michael. W. & Wilhelm, Jeffrey D. *"Reading don't fix no chevys" - Literacy in the lives of young men*, Heinemann 2002.
- Skolverket (2011). *PIRLS 2011 – läsförståelse hos svenska elever i årskurs 4 i ett internationellt perspektiv*.
- Skolverket (2012). *PISA 2012 – 15-åringars kunskaper i matematik, läsförståelse och naturvetenskap*.
- Skolverket (2015). *Statistik per gymnasieprogram*. Statistik & utvärdering. Skolverket.se.
- Spence, Carina. *Läsa, lära, förstå – en studie av läsning och litteratur i gymnasieskolan*. Liber/Gleerup, Lund, 1982.
- Thorson, Staffan. *Blivande svensklärare om att "läsa" och "förstå" skönlitteratur*, ur Kåreland, L. (Red.) *Läsa bör man...? – den skönlitterära texten i skola och lärarutbildning*. Liber, Stockholm, 2009.
- Vikström, Björn. *Den skapande läsaren - hermeneutik och tolkningsförståelse*, 2005, studentlitteratur Lund.
- Westlund, Barbro. *Hur lär man barn att läsa?* Utvecklingsavdelningen, Skolverket.se, 2011.
- Årheim, Annette. *Perspektiv på värdet av skönlitterära läserfarenheter*, ur Kåreland, L.(Red.) *Läsa bör man...? – den skönlitterära texten i skola och lärarutbildning*. Liber, Stockholm, 2009.

Bilagor

Bilaga 1 – Svenskämnets syfte (LGY11)

Svenska

Kärnan i ämnet svenska är språk och litteratur. Språket är människans främsta redskap för reflektion, kommunikation och kunskapsutveckling. Genom språket kan människan uttrycka sin personlighet, och med hjälp av skönlitteratur, texter av olika slag och olika typer av medier lär hon känna sin omvärld, sina medmänniskor och sig själv.

Ämnets syfte

Undervisningen i ämnet svenska ska syfta till att eleverna utvecklar sin förmåga att kommunicera i tal och skrift samt att läsa och arbeta med texter, både skönlitteratur och andra typer av texter. Eleverna ska ges möjlighet att i skönlitteraturen se såväl det särskiljande som det allmänmänskliga i tid och rum. Undervisningen ska också leda till att eleverna utvecklar förmåga att använda skönlitteratur och andra typer av texter samt film och andra medier som källa till självinsikt och förståelse av andra människors erfarenheter, livsvillkor, tankar och föreställningsvärldar. Den ska utmana eleverna till nya tankesätt och öppna för nya perspektiv. Vidare ska undervisningen leda till att eleverna utvecklar kunskaper om det svenska språket, dess uppbyggnad och ursprung samt ge dem möjlighet att reflektera över olika typer av språklig variation. Undervisningen ska även bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om hur man söker, sammanställer och kritiskt granskar information från olika källor. Undervisningen ska stimulera elevernas lust att tala, skriva, läsa och lyssna och därmed stödja deras personliga utveckling. Eleverna ska ges möjlighet att bygga upp en tillit till sin egen språkförmåga och tillägna sig de språkliga redskap som krävs för vardags- och samhällsliv. De ska också ges möjlighet att utveckla sådana kunskaper om muntlig och skriftlig kommunikation som behövs i arbetslivet och för vidare studier. I undervisningen ska eleverna ges rikliga tillfällen att tala, skriva, läsa och lyssna. Undervisningen i muntlig och skriftlig framställning ska ge eleverna tillfälle att värdera andras muntliga framställningar och texter samt bearbeta sina egna muntliga framställningar och texter, efter egen värdering och andras råd. I undervisningen ska eleverna få möta olika typer av skönlitteratur och andra typer av texter samt få sätta innehållet i relation till egna erfarenheter, intressen och den egna utbildningen.

Bilaga 2 - "Sämre läsförståelse följd av nya digitalsamhället" (artikel från DN)

"Sämre läsförståelse naturlig följd av nya digitalsamhället"

Av Dino Viscovi

Dagens Nyheter

Publicerad 2014-08-23 00:40

Förbisett faktum. Ungas fritid präglas allt mindre av läsning. En 15-åring ligger i snitt 875 timmar efter tidigare generationer i fritidsläsning. Vi måste fråga oss hur skolan ska samspela med digitaliseringen och inte hasta fram reformer innan vi säkert vet varför resultaten sjunker, skriver medieforskaren Dino Viscovi.

Debatten om svenska elevers sjunkande resultat i Pisas läsförståelsetest har blivit en långkörare. Märkligt nog har ett uppenbart faktum ännu inte belysts, nämligen att vår digitaliserade medievardag gör att ungas fritid allt mindre präglas av läsning. Den läsande familjen har blivit den surfande familjen, och detta har rimligtvis fått konsekvenser för ungas läsutveckling.

Inom barn- och ungdomsidrotten har man länge varit medveten om de skilda förutsättningarna för träning och prestation i dag jämfört med för tjugo år sedan. Unga är fortfarande intresserade av idrott och deltar i träningar och tävlingar med entusiasm. Däremot har aktiviteterna mellan de organiserade momenten – spontanidrottandet på skolgårdar och i bostadsområden – avtagit. Detta påverkar naturligtvis prestationerna. Det tar, om inte annat, längre tid att utvecklas om man inte också leker och provar sig fram på egen hand.

Den här insikten måste vi ta med oss till skolan när vi ska tolka de försämrade resultaten i Pisas läsförståelsetest. För att bli en god läsare av skriven text räcker det nämligen inte att delta i skolundervisningen, läxor inkluderade. Fritiden måste också användas till läsning för nöjets och det egna intressets skull. Men i likhet med spontanidrottandet har fritidsläsningen stegvis minskat i omfattning, framför allt från millennieskiftet och framåt (se tabellen intill), just samma period som de svenska hushållen på allvar digitaliseras. Det mesta tyder på att lästiden halverats på tjugo år, vilket rimligtvis har haft betydelse för hur läsfärdigheterna utvecklats hos barn och unga.

Tidigare generationer var sannolikt inte mer begåvade eller disciplinerade än dagens, däremot såg medievardagen annorlunda ut. Över 80 procent av hushållen hade i mitten av 1970-talet en prenumererad morgontidning, som dessutom kompletterades med kvällstidning några gånger i veckan. Veckotidningarna var storsäljare med en sammanlagd årsupplaga på nära 200 miljoner, liksom serietidningarna med 30–40 miljoner. Vi bör också påminna oss om den kommersiella kommunikationen: alla kataloger från Ellos, ABU eller Hobbex. I många hushåll var detta viktig och angelägen läsning. Kort sagt, ända fram till 1990-talets mitt växte svenska barn och ungdomar upp i en skriftlig kultur där läsning av text på papper – de förmågor som Pisatestet mäter – praktiserades dagligen och på olika sätt. Tidigare generationers läsfärdigheter kan inte bara förklaras av ett fungerande skolsystem. 40 timmars arbetsvecka och en hög levnadsstandard gjorde en aktiv fritid möjlig, och hyggliga löner gjorde att en marknad kunde utvecklas så att nära nog alla hushåll fick möjlighet att hålla sig med tidningar och böcker. De som växt upp under efterkrigstiden har därför fått omfattande lästräning. I skolan knäcktes läskoden, och med systematisk

undervisning höjdes nivåerna undan för undan. Parat med detta lästes "onyttiga" saker som Min Häst eller Buster utan att någon egentligen tänkte på hur nyttigt det var. Här ligger en viktig del av framgångskonceptet för det svenska samhället, där skolan utgjorde en central faktor, men inte den enda. I Finland har forskare för övrigt anförat just den utbredda tidningsläsningen som en bidragande orsak till finska elevers ännu goda resultat.

Alla som i dag har kontakt med skolungdomar kan se att mycket är annorlunda. Den digitala tekniken, datorer, smarta telefoner och surfplattor har blivit självklara inslag i fritiden, vilket inverkar på såväl spontanidrottandet som spontanläsningen. Närmare 90 procent av elvaåringarna använder internet dagligen. Bland 9–14-åringarna, som i genomsnitt använder internet två timmar varje dag, dominerar spel, filmer och sociala nätverksmedier, medan dagspressen kommer långt ner i prioriteringen. Vartannat barn växer upp i hem utan prenumererad morgontidning.

Den digitala kulturen innehåller självfallet en hel del läsning. Men inte sällan är den av annat slag: vi tenderar att förhålla oss mera översiktligt och selektivt när informationen är omfattande. Med datorn och internet tränar vi därför delvis andra förmågor än dem som mäts i Pisa.

Sett över en längre period är det förmodligen ingen överdrift att anta att tiden för fritidsläsning halverats. Stipulerar vi att lästiden gått från någon timme om dagen till en halvtimme, alltså från cirka 350 timmar om året till 175, betyder det att en genomsnittlig 15-åring 2014 ligger 875 timmar efter tidigare generationer och att många av dagens studenter saknar åtminstone tusen timmar spontanläsning när de skriver in sig vid universiteten. Förändringen är inget att förvånas över. Både stat och marknad har satsat åtskilliga miljarder på att digitalisera arbetsliv, hem och skola och att göra Sverige till en ledande it-nation. När nu våra barn anpassar sig och bejakar detta, och därmed tillhör världens mest högfrekventa användare, kan allt inte längre vara som förut. Unga skaffar sig i stället nya färdigheter. De får en bredare och mera mångfacetterad litteracitet än den som Pisatesten fångar – inte minst producerar de mer ljud, bild och skriven text än tidigare generationer.

Till den förändrade situationen kan vi förhålla oss på olika sätt. Vi kan fördöma den, alternativt vara nöjda med den. Mera rimligt ter det sig att med befintlig och ny forskning närmare ta reda på vad som sker: med precision och i detalj undersöka vad unga faktiskt lär sig och vad de inte lär sig i sin medievardag. Slutligen måste vi värdera detta, och fråga oss hur skolan dels ska komplettera, dels ska samspela med digitaliseringen, som ju pågår alldeles oavsett vad vi gör med skolan. Personligen anser jag att traditionella skriv- och läskompetenser är fortsatt viktiga. Men vi bör inse att med förändrade medievanor och de nya och mera omfattande krav digitaliseringen ställer kommer det att ta längre tid för framtidens elever att bli drivna läsare.

Under alla förhållanden kan vi inte genomföra oöverlagda och känslomässigt präglade reformer innan vi har en klar bild över orsaken till de sjunkande Pisaresultaten. Och för en medieforskare förefaller den förändrade medievardagen som ett uppslag det är svårt att bortse ifrån.

Dino Viscovi, fil dr, lektor i medie- och kommunikationsvetenskap, Linnéuniversitetet, Växjö

<http://www.dn.se/debatt/samre-lasforstaelse-naturlig-foljd-av-nya-digitalsamhallet/>

(Nedladdningsdatum: 2015-10-20)

Bilaga 3 - Unga läser mindre – i böcker (artikel från Svd)

Unga läser mindre – i böcker

Av [Jenny Leonardz](#)
Svenska Dagbladet
10 jul, 2012

Svenskarna sägs vara ett av världens mest bokläsande folk – och inför semestertider matas vi med boktips ”för hängmattan”. Men nu går larmen om minskad läsning, främst att yngre hellre väljer datorspel, bloggar och twitter. Är det oroande? Forskarna vet inte säkert.

Den där underbara bokslukaråldern, när man försvann in i böckerna onåbar för omvärlden – finns den fortfarande? Säkert, men tecken tyder på att den tar slut fortare idag. Det är fler unga som använder sociala medier än som läser en bok och litteraturen har aldrig varit så ”konkurrensutsatt” som idag.

Det nya medielandskapet är också ett av skälen till att en litteraturutredning i höst ska presentera förslag som ska leda till ”ökat läsande” av ”kvalitetslitteratur”. Till sin hjälp har de tagit 25 forskare som belyser litteraturens ställning från olika håll i antologin Läsarens marknad, marknadens läsare.

Rent faktiskt ser det ut så här: Över hälften av befolkningen läser ”i en bok” under en genomsnittlig vecka, för drygt 40 procent är det en skönlitterär bok. Det är ungefär lika mycket som för tio år sedan. Fast under samma period ökade både läsning och bokförsäljning, efter att bokmomsen sänktes 2002. Nu är man alltså tillbaka på ruta ett. Andelen som aldrig läser ligger ganska konstant runt 10–12 procent.

Däremot läser ungdomar i allmänhet, och pojkar och vuxna män i synnerhet mindre idag. Rapporter har också kommit om att även högutbildade män läser mindre skönlitteratur. Förr var boken en statusmarkör, välbärgade män hade fina bibliotek. Gissningsvis är de ersatta av andra statusprylar.

Mest alarmerande är att man ser en försämrad läsförståelse, främst bland yngre, lågutbildade män och vissa grupper av barn. Skillnaderna är dessutom större mellan olika socioekonomiska grupper än tidigare och Sverige har halkat ner till medelbetyg i internationella läsundersökningar.

När läsningen minskar bland unga generellt så går också larmet. Litteraturens ställning i skolan ifrågasätts, brist på litterär kanon och gemensamma referenser diskuteras. Oron är rimlig och enigheten stor om vikten av att öka läslusten, men argumenten grumliga.

För 150 år sedan handlade det om "vandringen genom fäderneslandets litterära häfder" för att varje svensk skulle kunna säga: "äfven jag har ett fosterland!". Idag talar man istället om sådant som kulturell identitet, empati, om att motverka odemokratiska värderingar och om svensk värdegrund.

Så i grunden finns de gamla nationalistiska argumenten kvar: en läsande människa är en bättre människa och litteraturen ska göra oss till goda svenska medborgare. Litteraturen ska alltså åtgärda brister i samhället, ett ganska egendomligt krav att ställa på en företeelse som faktiskt är marknadsstyrd.

En som starkt ifrågasätter "myten om den goda litteraturen" är litteraturforskaren Magnus Persson, bland annat verksam vid lärarutbildningen på Malmö högskola.

–De gamla romantiska idealen väcker många frågor om vad sådant som "svensk värdegrund" eller "kulturell identitet" är. Det är inte självklart att litteraturen bär på svaret, jag är inte säker på att författarna ens vill ha den rollen. Istället måste vi våga fråga oss vad litteraturen har som inte andra medier har för att kunna övertyga unga att läsa.

Magnus Persson pekar på tre möjliga värden: demokratisk kompetens, berättande fantasi och kreativ läsning. Det vill säga att litteraturen kan hjälpa oss att bli kritiska medborgare genom att den utmanar våra åsikter och värderingar, tränar oss i att pröva olika perspektiv och leva oss in i andras liv och tankar samt att läsning kan vara en kreativ och lustfylld sysselsättning.

Alla statliga litteraturutredningar – den första gjordes 1948 – har haft fokus på ökad läsning av "god litteratur". Ulla Carlsson, institutionschef för medie- och kommunikationscentret Nordicom vid Göteborgs universitet, pekar på att läsvanorna då och nu är förvånansvärt lika, även om 1940-talets läsare var något fler – och framför allt var män. Men i yngre åldrar läste även då flickor mer än pojkar.

–Ropen om bokens död har kommit på skam. Däremot har unga ett annat förhållningssätt, uppvuxna med nätet och sociala medier. Man kommer alltid att se nya faror, men det får aldrig bli moralpanik. Men nya medier kräver ett mer kritiskt tänkande och där släpar Sverige efter, säger Ulla Carlsson.

Berättelser kommer att finnas så länge människor finns. Att de är nödvändiga för att vi ska förstå våra egna liv och skapa vår identitet, har också stöd i forskningen. Men att fiktivt besöka andra världar och pröva tankar utanför verkligheten kan ju ske både i film, datorspel och sociala medier. Dock är litteraturen den enda formen som enbart bygger på språket och där vi tillåts utveckla våra egna bilder.

Så varför ska vi då läsa litteratur? Inga enkla svar finns. Men att ha fantasi att förstå andra människors perspektiv är nödvändigt i en demokrati. Och den som inte har ett starkt språk blir ett lättare offer för ideologisk och kommersiell maktutövning.

Eller som den franske litteraturvetaren Roland Barthes har formulerat det: "litteraturen rymmer allt vetande men den är organiserad som en fest". Och en stunds njutning av en god historia är väl aldrig fel.

<http://www.svd.se/unga-laser-mindre--i-bocker>

(Nedladdningsdatum: 2015-10-20)

